

ÕPITULEMUSED

Kursuse lõpus õpilane:

- 1) on tutvunud vähemalt kolme kirjaniku loomingulooga, mõistab nende loomingu tähtsust kultuuri- ja kirjandusloos ning iseloomustab autorite stiili;
- 2) analüüsib ja tõlgendab loetud proosateoste sisu- ja vormivõtteid: nimetab teema, sõnastab probleemi ning peamõtte, iseloomustab tegevusaega ja -kohta, jutustaja vaatepunkti, tegelaste suhteid, olustikku, sündmustikku ning kompositsiooni;
- 3) analüüsib ja tõlgendab loetud luuletuste sisu ja vormivõtteid: nimetab teema ning põhimotiivid, iseloomustab vaatepunkti, kujundi- ja keelekasutust, riimi, rütmi ja salmilisust, kirjeldab meeleolu ning sõnastab mõtte;
- 4) on läbi lugenud ja analüüsinud vähemalt kolm pikemat proosateost, lisaks novelle eesti ja välisautoritelt ning ühe eesti autori luulekogu.

ÕPPESISU

Autorikeskne vaatenurk kirjandusele. Autori ja teose seosed, elu- ja loominguloolisus. Autori maailmavaade, selle kujunemine konkreetseis ühiskondlikes oludes ja avaldumine tema teostes. Autori koht ajastus, rahvuskirjanduses. Kirjandus kui kirjaniku elu ja keskkonna peegeldus. Omaelulooline kirjutamine.

Lugejakeskne vaatenurk kirjandusele. Kirjandusteose ja lugeja suhe. Lugejaoskused. Tegelik lugeja: tema isiklik elukogemus, põlvkondlik või sotsiaal-kultuuriline kuuluvus. Tekstisisesed lüngad ja lugeja kujutlusvõime. Lugeja ootused. Lugemismuljed. Lugemisnauding. Lemmikraamat. Lugeja mõjutamine: stereotüübid, argumentatsioon, arhetüübid, koomika.

Tekstikeskne vaatenurk kirjandusele. Proosateksti analüüs ja tõlgendamine. Sõnakunsteose sisu ja vormivõtted. Narratiiv, jutustamine ja kirjandusteose vaatepunkt. Tekstuaalne autor, jutustaja, tegelane, nende omavahelised suhted. Mina- ja tema-jutustus, sisemonoloog, teadvuse vool. Tegelase analüüs: psühholoogiline, sotsiaalne ja kultuuriline aspekt. Karakter ja tüüp. Tegelase suhe iseendaga, teiste tegelastega ning teda ümbritseva maailmaga. Lugu ja tekst. Süžee ja faabula. Teema, detail, motiiv, sümbol. Moto. Teose miljöö, aja- ning ruumikujutus.

Teos kui struktuurne tervik. Kirjandusteose kompositsioon. Teose algus ja lõpp. Sissejuhatus, teema arendus, haripunkt, pööre ja lahendus. Konflikt ja intriig. Puänt. Teose probleemistik (küsimused) ning ideestik (vastused). Põhiidee. Teose stiil. Alltekst kui varjatud tähenduskiht. Allusioon. Paroodia ja travestia.

Tekstikeskne vaatenurk kirjandusele. Luuleteksti analüüs ja tõlgendamine. Lüürika olemus. Lüürika kui sisemine enesevaatlus, tunde või mõtte väljendus, mina avamine. Lüürilise mina vaatepunkt. Lüüriline

eneseväljendus ja lüüriline kirjeldus. Luule kui värsskõne. Luuletuse sisu ja vorm (väljendus). Stroof. Refraän. Luuletus kui vormisidusalt väljendatud mõte. Teemaatiline ühtsus ja kontrastipõhimõte.

Luulekeele kujundlikkus. Luule musikaalsus: rütm (värsimõõdud) ning riim (alg- ja lõppriim). Keeleluule. Stilistilised võtted: kõla-, kõne- ja lausekujundid. Piltluule, anagramm. Koomiline stiil luules.

Käsitletavaid mõisteid: allegooria, alltekst, allusioon, anagramm, autobiograafia, eepika, epiteet, faabula, grotesk, huumor, ironia, isikustamine, kalambuur, keeleluule, kõlasümboolika, luule, lüürika, lüüriline mina, memuaarid, metafoor, metonüümia, miljöö, motiiv, moto, narratiiv, omaeluloolisus, paroodia, piltluule, proosa, päevik, refrään, reisikiri, retooriline küsimus, riim, rütm, siire, sisemonoloog, stroof, sümbol, süžee, teema, travestia, vaatepunkt, võrdlus, värsimõõt.

Käsitletavaid autoreid: Ernest Hemingway, Erich Maria Remarque, Jerome David Salinger, Anton Tšehhov, Oscar Wilde jt. August Gailit, Mehis Heinsaar, Juhan Smuul, Anton Hansen Tammsaare, Friedebert Tuglas, Mati Unt, Peet Vallak jt. Tõnu Õnnepalu, Artur Alliksaar, Betti Alver, Ernst Enno, Doris Kareva, Ilmar Laaban, Kalju Lepik, Juhan Liiv, Viivi Luik, Paul Eerik Rummo, Hando Runnel, Marie Under, Debora Vaarandi, Juhan Viiding, Henrik Visnapuu jt.

Lugemist kodus:

- Üks noorteromaan õpilase valikul: M. Karu „Nullpunkt“, R. Reinaus „Must vares“, T. Lehtinen „Tiivad varvaste vahel“, D. Walbrecker „Kambalugu“, J. Gaarder „Apelsinitüdruk“ või J. Green „Süü on tähtedel“;
- Üks sõjaromaan, nt E. M. Remarque „Läänerindel muutuseta“ või E. Hemingway „Kellele lüüakse hingekella“ või K. Vonnegut „Tapamaja, korpus viis“;
- A. Kivirähk „Rehepapp“ VÕI „Mees, kes teadis ussisõnu“
- Üks eesti autori luulekogu õpilase valikul

Lugemist tunnis: P. Vallak „Maanaine“, F. Tuglas „Suveöö armastus“, J. Oks „Vana madrus“, J. Jaik „Ülejäänud ja ta puraskimoor“, M. Heinsaar „Kohtumine Taageperas“, „Liblikmees“, „Ilus Armin“, E. Õunapuu „Hea laps“, B. Vaher „Koolitee“, O. Wilde „Ööbik ja roos“, A. Tšehhov „Paks ja peenike“, „Ametniku surm“, „Rõõm“, G. G. Márquez „Väga pikkade tiibadega väga vana mees“ jt.

LÕIMING. KURSUSES JUHINDUTAKSE

- **ainesisesest vertikaalsest lõimingust** – õppeprotsessi käigus liigutakse õppesisu ja meetoodika osas lihtsamalt keerulisemale, üksikult üldisele, korrates ja süvendades olulisimat;
- **ainetevahelisest horisontaalsest lõimingust** – pakutakse seoseid ja haakumisi teiste õppeainetega, nt kunst (kunstiline kujund, piltluule), muusika (luule musikaalsus, rütm ja kõla luules), ajalugu (autobiograafia, memuaar, ajalooline sündmus ja olustik), inimeseõpetus (karakter, tegelase sotsiaalne ja psühholoogiline kirjeldamine) jne;
- **transdistsiplinaarsest lõimingust** – aluseks võetakse õppekava läbivad printsiibid, nagu alusväärtused (loetud teoste põhjal arutelud üldinimlike ja ühiskondlike väärtuste üle), üldpädevused (tegevused

kultuuri- ja väärtuspädevuse, õpi- ja suhtluspädevuse saavutamiseks) ja läbivad teemad (tegevused õpilase kultuurilise identiteedi ning väärtus- ja kõlbluspõhimõtete kujundamiseks);

- **interdistsiplinaarsest lõimingust** – juhindutakse ühistest eesmärkidest (kujundatakse õpilase isiksust, tema väärtushoiakuid ja kõlbluspõhimõtteid, arendatakse tema tunde- ja tahtesfääri), üld- ja valdkonnapädevustest (õpilane arutleb teemakohaselt, väljendab ennast korrektses keeles, väärtustab loomingut, analüüsib ja tõlgendab eri liiki tekste), õppeteemadest (looming, autor, teos, lugeja), mõistetest (kunstiline kujund, fiktsioon, narratiiv), meetoditest (vestlus, arutelu, paaris- ja rühmatöö), õpitulemustest (väärtustab eesti ja maailma kultuuripärandit; analüüsib, tõlgendab ja mõistab loetud teksti).

KURSUSE SELETUSKIRI

Kursuse „Kirjandusteose analüüs ja tõlgendamine“ eesmärk on selgitada õpilastele kirjanduse kui sõnakunsti olemust, näidates, kuidas kasutatakse rikkalikke keelevahendeid tähenduslike ja esteetiliselt nauditavate tekstide loomiseks. Tegeledes erinevate lugemismudelite ja tõlgendusviisidega, keskendub kursus ilukirjanduse poeetika tundmaõppimisele, kujundlikkuse mõistmisele selle mõttelis-tundelises ühtsuses. Avastada ja kirjeldada kunstilise teksti poeetikat, näidata kirjutamise eri võimalusi, analüüsida ning tõlgendada konkreetseid proosa- ja luuletekste, näidata eepika ja lüürika väljendusvahendeid – selles seisneb kursuse tuum ning ka kogu kirjanduse mõistmise alus. Kursuse käigus omandab õpilane tekstianalüüsi võttestiku, mida laiendavalt ja süvendavalt kasutatakse ka järgmiste kursuste käigus.

Kirjandusteose analüüsikese võib asuda kas autoris, lugejas või teoses. Autorikeskne vaatepunkt kirjandusele seob teose tähenduse autori tahtega, näeb kirjandusteoses autori maailmavaate ja elukogemuse kajastust, otsib teosest autori sõnumit. Lugejakeskne vaatepunkt kirjandusele eeldab, et kirjandusteos valmib lugeja kaasabil; kirjandusteosel pole ühte kindlat tähendust, mistõttu seda võib tõlgendada mitmel viisil. Iga lugeja (õpilane) on seega kaasautor, kes loob ise endale teose. Teosekeskne lähenemine kirjandusele huvitub kirjandusteosest kui iseseisvat elu elavast tähenduslikust tervikust, mis omakorda koosneb paljudest tasanditest ja elementidest (nt süžee, tegelased, aegruum, kompositsioon, ideestik jms). Kursus tegeleb nende kolme lähenemisviisi avarate võimalustega nii eesti kui ka maailmakirjanduse autorite ja teoste näitel ning õpilase kui lugeja positsioonilt. Kirjandustundides tegeletakse proosa- ja luuleteoste lugemise, analüüsime ja tõlgendamise, samuti loetu üle arutlemise, teoste võrdlemise ja hindamisega.

Loetud proosa- ja luuletekstide analüüsimine-tõlgendamine toetub poeetika mõistevaramule, mille teoreetiline tundmine pole eesmärk omaette, vaid need tuleb õpilastel omandada arusaamise tasemel, toetudes vajadusel õppematerjalidele. Kirjandusõpetus lähtub loetud terviktekstidest või tekstikatkenditest, mida analüüsitakse poeetikakeskselt ning tõlgendatakse diskussiooni käigus. Esmatähtis on tegeleda tekstisiseste tasandite (fiktsionaalne maailm, narratiiv, kujundisüsteem jm) analüüsiga, millelt liigutakse tekstivälise tasandite (kultuurilooline taust, autori tähtsus, teose vastuvõtt jm) vaatluseni. Poeetikakeskseks kirjanduskäsitluseks on valitud proosatekste nii eesti kui ka maailmakirjandusest ja luuletekste peamiselt eesti autoritelt.

Kursuse ülesehitamisel on valikukriteeriumiks kirjandusloos oluliste autorite tekstid, mille käsitlemisega kirjandustundides tegeletakse. Eeldatavalt on valitud teosed õpilastele huvipakkuvad ja jõukohased: kursus

algab lühematest ja lihtsamatest tekstidest ning jätkub pikemate ja nõudlikumate teostega. Proosa puhul võib piirduda vaid konkreetse teose (kas novelli või romaani) vaatlusega, süvenemata ilmingimata autori kogu loomingusse. Luuletekste valitakse võrdlevaks käsitluseks nii ühe kui ka mitme autori loomingust. Proosa- ja luuletekste valik on vaheldusrikas, see hõlmab nii klassikat kui ka uuemat kirjandust, ent ka ajastult, voolult, žanrilt ja stiililt erinevaid tekste.

Kursuse üldiseks eesmärgiks on tekitada ja hoida õpilastes huvi kirjanduse vastu, näidata sõnakunsti avarusi ja sügavusi. Selleks kasutatakse mitmesuguseid aktiivõppe meetodeid ja erinevaid õppevorme.

ÕPPETEGEVUSED (KEHTIB KÕIGI GÜMNAASIUMI KIRJANDUSKURSUSTE KOHTA)

Kirjanduse õppe-eesmärkide ja õpitulemuste põhjal on kirjandustunni õppetegevused seotud ilukirjanduse ja kultuuriteemaliste teabetekstide, sh esseistika lugemise, analüüsi ja tõlgendamisega, ent ka suulise ning kirjaliku eneseväljendusega. Lugeja- ja tekstikeskse kirjandusõpetusega asetub esikohale lugemine ning sellega seotud tegevused, tagaplaanile jääb kirjanduslugu.

Kirjandustunnis kasutatakse eri kirjandusteaduslikke meetodeid lähilugemisest võrdlev-ajalooliseni. Õpe aitab loetusse süveneda, seda analüüsida, sünteesida, võrrelda, hinnata ja praktilises tegevuses kasutada.

Kirjandusega tegeldes välditakse meetodi ühekülgisust. Nii näiteks:

- analüüsitakse kirjandusteost ajastu kultuuritervikus, seoses ajaloo, kunsti ja filosoofiaga;
- vaadeldakse kirjandusteost kui kirjaniku elu peegeldust ja edasiarendust;
- uuritakse teksti struktuuri- ja tähendust nii lugedes kui ka ise kirjutades;
- analüüsitakse teksti jutustuse seisukohalt: luuakse aega ja tegevuskohta, joonistatakse üles tekstiruumi, uuritakse süžee ja faabula seoseid, narratiivsust jm;
- mõtestatakse lahti väite võtmesõnu; sõnastatakse oma arvamust või küsimusi, argumenteeritakse; leitakse olulist ja seostatakse seda varem loetuga, struktureeritakse teavet ning edastatakse seda graafiliselt;
- võrreldakse ja vastandatakse teavet, tuuakse esile ühiseid ning eriomaseid jooni;
- leitakse tekstidevahelisi seoseid narratiivis, kompositsioonis, tegelastes, episoodides, motiivides, üksiksõnades ja fraasides;
- leitakse arhitektuaalseid seoseid süžees, tegelastüüpides, motiivides ja väljendites;
- teisendatakse teksti teise žanrisse;
- analüüsitakse eri stiile ja allkeeli ning nende segunemist kirjandustekstis;
- võrreldakse ilukirjanduse väljendusvahendeid filmi- ja teatrikunstiga võttes;
- tegeldakse kunstiteose poeetikaga, uuritakse oma lugemisuskust, -eelistusi ja lugejaajalugu, erinevaid lugejarühmi ning lugemismudeleid.

Kirjandusõpetuse eesmärgi aitavad saavutada kirjandusteoste motiividel loodud või kirjanduslugu tutvustavate mängu- ja tõsielufilmide vaatamine, helisalvestiste kuulamine, samuti teatris ja muuseumis käimine ning nende tegevustega seotud ülesanded.

Ilukirjandustekstide kõrval loetakse kirjandustunnis ka kirjandusõpet toetavaid metatekste. See süvendab oskust kasutada erinevaid teabevahendeid ja kujundab kriitilist suhtumist internetiallikaisse. Esseistikat või kirjanduskriitikat lugedes, seda kirjandusteose analüüsil kasutades kasvab oskus korrektselt tsiteerida ja refereerida, kujuneb arusaam autoriõigusest ning plagiaadist. Eakohaselt valitud kirjanduskriitika lugemine toetab tööd tervikteostega, pakkudes isikust, ajastust, kultuurist vm lähtuvaid eri tõlgendusvõimalusi, õpetades ühtlasi tekstisse kriitiliselt suhtuma. Õpetlik on

- otsida teavet teose probleemide, ideede, tegevusaja ja -kohtade jms kohta;
- leida teksti põhiidee ning seostada seda oma elu- ja lugemiskogemusega;
- esile tõsta ja ümber sõnastada olulisi mõtteid;
- teha loetust kokkuvõtte või esitada teavet teises vormis;
- sõnastada poolt- ja vastuargumente;
- esitada teksti kohta küsimusi või neile vastata;
- analüüsida teksti põhjal koostatud väiteid.

Tekstipoeetilise käsitluse korral kasutatakse tekstide ühiseid ja eriomaseid jooni sedastavat võrdlusmeetodit.

Kirjandustunnis käsitletut aitab kinnistada õpitu suuline ja kirjalik rakendamine. Selleks kirjutatakse analüüse, arutlusi ja loovtöid ning kasutatakse suulise eneseväljenduse võtteid (rühmatöö esitlused, ettekanded, kõned, väitlused). Nii teoste tõlgendamisel kui ka esinemisoscuse ja -julguse arendamisel on omal kohal rollimängud ning dramatiseeringud. Õppetegevust plaanides lähtutakse aktiivõppe (sh avastus-, disain-, uurimis-, probleem- ja reisiõppe) põhimõtetest, võimaldades õpilastel töötada nii üksi, paaris kui ka rühmas, et arendada nende koostööoskust ja vastutustunnet.

Õppetegevuse kavandamisel on õpetajal professionaalne õigus koostöös õpilastega teha valikuid õppesisu käsitlemises arvestusega, et taotletavad õpitulemused oleksid saavutatud ning üld- ja valdkondlikud pädevused kujundatud, ja lähtuvalt õpilaste võimetest ja vajadustest ning eelnevatest teadmistest- oskustest.

HINDAMINE (KEHTIB KÕIGI GÜMNAASIUMI KIRJANDUSKURSUSTE KOHTA)

Kirjandusõpetuse puhul tähtsustub vajadus anda õpilase sooritustele kas suulises või kirjalikus vormis sõnaline hinnang. Sõnaline hinnang on kujundava hindamise võtte, mis tähendab konstruktiivset tagasisidet, s.o suunamist ja juhiseid, millest õpilasel on kasu oma järgnevates sooritustes.

Õpilane teab, mida ja kuidas kirjandustunnis hinnatakse (sh materjali maht ja sisu, hindamise vorm ja kriteeriumid). Õpetaja teavitab, missuguseid õpitulemusi ja milliste tegevuste kaudu ta hindab, näiteks:

- kirjandusteose analüüsimise ja tõlgendamise oskust (suuline ja kirjalik arutelu, paaris- ja rühmatöö ülesanded, analüüsi- ja tõlgendusküsimused);
- ilukirjandusliku keelekasutuse eripära mõistmist ja valdamist;
- kirjandusloo ja -mõistete tundmist (konspekterimine, lünktekst, lugemistest, faktiküsimused);
- õpioskuste rakendamist (funktsionaalse lugemise ja kirjutamise ülesanded, rakenduslikud küsimused);
- loovuse ja fantaasia arendamist (loovülesanded, fantaasia- ja väärtusküsimused);

- õigekirjaliselt ja grammatiliselt korrektset keelekasutus, stiili valdamist.

Kõikide gümnaasiumi kirjanduskursuste puhul hinnatakse kokkuvõtva hindega järgmisi sooritusi:

- teoste lugemist, analüüsimist ja tõlgendamist,
- suulist ja kirjalikku küsimustele vastamist,
- diskussiooni või väitluse pidamist, argumenteerimisoskust,
- arutluse või essee või arvustuse kirjutamist,
- ettekande või slaidiesitluse koostamist ja esitlemist,
- luule-, proosa- või draamateksti esitamist,
- referaadi või lühiuurimuse koostamist,
- lugemiskontrolli või lünkteksti täitmist,
- eri liiki teksti loomise oskust,
- kirjandustööde õpimapi koostamist.

Kirjandusteose analüüsi ja tõlgendamise puhul hinnatakse kõrgemalt mõttekäigu originaalsust, iseseisvust, üldistavust, seostatust ja põhjendatust. Madalamalt hinnatakse mõttekäigu pealiskaudsust, õpikust loetu või õpetajalt kuuldu ümberjutustamist. Mõttearenduste hindamisel ei arvestata maailmavaatelisi erisusi, vaid arvamuste ja seisukohtade sügavust, argumenteeritust, iseseisvust. Väärtõlgenduste, kergekäeliste ja pealiskaudsete arutluste puhul jäetakse hinne panemata.

Kirjandusõpetuses on jätkuvalt oluline koht arutlusülesannetel (nt kirjanduslikud esseed, probleemile keskenduvad arutlused, kirjandusteoste arvustused jms). Kirjalik arutlusülesanne võimaldab kontrollida õppeeesmärkide saavutamist komplekselt, kuna eeldab analüüsimist, põhjendamist, võrdlemist, seostamist, vastandamist, näitlikustamist, järeldamist, hindamist, üldistamist jne. Kirjanduslikul teemal kirjutatud arutlusele võib õpetaja panna kaks hinnet – teose sisulise analüüsimise ning kirjutatud teksti õigekeelsuse eest.

Kirjalike omaloominguliste ülesannete puhul parandab õpetaja küll keelevead, kuid hindamisel arvestatakse valdavalt töö sisu; lisahindega hinnatakse tunnustavalt töö ideelist ja esteetilist aspekti.

ÕPITULEMUSED

Kursuse lõpus õpilane:

- 1) iseloomustab õppematerjalidele toetudes eri ajastute kirjandust ja kirjandusvoole, nimetades nende ajapiirid ja tunnused, tähtsamad žanrid, teosed ning autorid;
- 2) määrab eesti kirjanduse tekkeaja ning võrdleb selle kujunemist muu Euroopa kirjanduse arenguperioodidega;
- 3) mõistab ning hindab käsitletavate kirjandusteoste humaanseid, eetilisi ja esteetilisi väärtusi;
- 4) on läbi lugenud ja analüüsinud vähemalt neli proosa- või draamateost eesti või maailmakirjandusest, tundes teoste ning nende autorite kohta üldises kultuuri- ja kirjandusloos.

ÕPPESISU. TEMAATIKA

Kultuuri mõiste. Maailma loomise müüdid ja muistendid; eri rahvaste loomismüüte. Kirja ja kirjanduse sünnid.

Vanakreeka müüdid. Antiikkirjandus (Homeros, Sophokles, Vergilius jt). Kirjanduse põhiliikide ja žanride teke. Piibel kui kirjanduse alustekst.

Keskaja kirjandus (saaga, kangelasepos, rüütliromaan, keskaegne luule ja draama jm).

Renessansikirjandus (Dante Alighieri, Francesco Petrarca, Giovanni Boccaccio, Thomas More, William Shakespeare, Miguel de Cervantes jt).

Barokk-kirjandus (Pedro Calderón). Klassitsistlik kirjandus (Molière). Valgustuskirjandus (Daniel Defoe või Jonathan Swift; Voltaire, Johann Wolfgang Goethe jt).

Romantism (Aleksandr Puškin või George Gordon Byron; Victor Hugo või Walter Scott või Prosper Mérimée jt).

Realism ja naturalism (Honoré de Balzac või Gustave Flaubert või Stendhal või Fjodor Dostojevski või Lev Tolstói või Émile Zola jt). Realistlik draamakirjandus (Anton Tšehhov või Henrik Ibsen või August Strindberg jt).

Eesti kirjanduse lätetel (kroonikad, vaimulik kirjandus, ilmalik kirjandus, juhuluule). Rahvusliku ilukirjanduse algus (Kristjan Jaak Peterson). Rahvusliku ärkamisaja kirjandus (Friedrich Robert Faehlmann, Friedrich Reinhold Kreutzwald, Lydia Koidula jt). Realistliku kirjanduse algus (Juhan Liiv, Eduard Vilde).

Valik arutlustemasid. Muistsete müütide ja rahvapärимuste kandumine kirjandusse: arhetüüpsed teemad ja motiivid, arhetüüpsed süžeed ja tegelased. Karakterite individuaalsus. Inimlikud voorused ning pahed, väärtused ja puudused. Tegelaste eetilised sihid, sotsiaalsed ja psühholoogilised probleemid. Jumalause (kristluse) roll ühiskonnas, religioossed tõed ning konfliktid. Rahvuskirjandus kui rahvuskultuuri kestmise tagatis. Rahvuslikud väärtused: keel ja kultuur. Looduse kujutamine kirjanduses. Loomuliku ja haritud inimese

ideaal. Mõistuse ning tunnete tasakaal ja konflikt inimeses. Igavesed väärtused ning idealistlikud unistused. Humaansed ideaalid: vabadus ja armastus. Ühiskonnaolude kriitika jne.

Käsitletavaid mõisteid: antiikkirjandus, arhetüüp, draama, draamatika, eepika, eepos, klassitsism, kultuur, lüürika, müüt, naturalism, novell, renessanss, romaan, romantism, saaga, sonett, sümbolism, utopia, valgustus.

Kodulektüür:

- Sophokles „Kuningas Oidipus“ (vt ka P. Pasolini filmi)
- G. Boccaccio „Dekameron“ (10 novelli)
- W. Shakespeare „Hamlet“
- M. de Cervantes „Don Quijotte“ (I osast 10 peatükki)
- J. W. Goethe „Faust“ I osa
- P. Mérimée „Carmen“

LÕIMING. KURSUSES JUHINDUTAKSE

- **ainesisesest vertikaalsest lõimingust** – õppeprotsessi käigus liigutakse õppesisu ja metoodika osas lihtsamalt keerulisemale, üksikult üldisele, korrates ja süvendades olulisimat;
- **ainetevahelisest horisontaalsest lõimingust** – pakutakse seoseid ja haakumisi teiste õppeainetega, nt kunst (kunstivoolud), muusika (kirjanduse ja muusika seosed kultuuriloos), ajalugu (paralleelid ajaloo-, kultuuri- ja kirjandusepohhide vahel) jne;
- **transdistsiplinaarsest lõimingust** – aluseks võetakse õppekava läbivad printsiibid, nagu alusväärtused (loetud teoste põhjal arutelud üldinimlike ja ühiskondlike väärtuste üle), üldpädevused (tegevused kultuuri- ja väärtuspädevuse, õpi- ja suhtluspädevuse saavutamiseks) ja läbivad teemad (tegevused õpilase kultuurilise identiteedi ning väärtus- ja kõlbluspõhimõtete kujundamiseks);
- **interdistsiplinaarsest lõimingust** – juhindutakse ühistest eesmärkidest (kujundatakse õpilase isiksust, tema väärtushoiakuid ja kõlbluspõhimõtteid, arendatakse tema tunde- ja tahtesfääri), valdkonna-pädevustest (õpilane arutleb teemakohaselt, väljendab ennast korrektses keeles, väärtustab loomingut, analüüsib ja tõlgendab eri ajastute tekste), meetoditest (vestlus, arutelu, paaris- ja rühmatöö), õpitemustest (väärtustab eesti ja maailma kultuuripärandit; analüüsib, tõlgendab ja mõistab loetud teksti).

HINDAMINE

Kirjandusõpetuse puhul tähtsustub vajadus anda õpilase sooritustele kas suulises või kirjalikus vormis sõnaline hinnang. Sõnaline hinnang on kujundava hindamise võte, mis tähendab konstruktiivset tagasisidet, s.o suunamist ja juhiseid, millest õpilasel on kasu oma järgnevatel sooritustel.

Hinnatakse vaid seda, mis on korralikult selgeks õpetatud ja ära õpitud. Õpilane teab, mida ja kuidas kirjandustunnis hinnatakse (sh materjali maht ja sisu, hindamise vorm ja skaala). Õpetaja teavitab, missuguseid õpitemusi ja milliste tegevuste kaudu ta hindab, näiteks:

- kirjanduslooo ja -mõistete tundmine (konspekterimine, lünktekst, lugemiskontroll, test, faktiküsimused);
- kirjandusteose analüüsimise ja tõlgendamise oskus (suuline ja kirjalik arutelu, paaris- ja rühmatöö ülesanded, analüüsi- ja tõlgendusülesanded);
- õpioskuste rakendamine (funktsionaalse lugemise ja kirjutamise ülesanded, rakenduslikud küsimused);
- loovuse ja fantaasia arendamine (loovülesanded, fantaasia- ja väärtusküsimused);
- õigekirjaliselt, grammatiliselt ja stiililiselt korrektne keelekasutus.

Gümnaasiumi kirjanduskursuste õpetamisel kasutatakse vaheldusrikkaid õppemeetodeid ja -vorme (nt aktiivõpe, interaktiivõpe, disainõpe, probleemõpe, uurimusõpe, projektõpe, reisiõpe). Mis tahes õppemeetodi või -vormi rakendamine tähendab konkreetsete sisuliste tegevuste sooritamist ning õppeülesannete täitmist. Kõikide gümnaasiumi kirjanduskursuste puhul hinnatakse kokkuvõtva hindega järgmisi sooritusi:

- suuline ja kirjalik küsimustele vastamine,
- diskussiooni või väitluse pidamine,
- arutluse või essee või arvustuse kirjutamine,
- ettekande või slaidiesitluse koostamine ja esitlemine,
- luule-, proosa- või draamateksti esitamine,
- referaadi või lühiaurimuse või ettekande koostamine,
- lugemiskontrolli või lünkteksti täitmine,
- analüüsi- ja tõlgendusülesannete lahendamine,
- omaloominguline kirjutamine,
- loovülesande lahendamine ja esitamine,
- kirjandustööde õpimapi koostamine.

Kirjandusteose analüüsi ja tõlgendamise puhul hinnatakse kõrgemalt mõttekäigu originaalsust, uudsust, iseseisvust, üldistavust, seostatust ja põhjendatust. Madalamalt hinnatakse mõttekäigu pealiskaudsust, õpikust loetu või õpetajalt kuuldu ümberjutustamist. Mõttearenduste hindamisel ei arvestata maailmavaatelisi erisusi, vaid arvamuste ja seisukohtade sügavust, argumenteeritust, iseseisvust. Väärtõlgenduste, kergekäeliste ja pealiskaudsete arutluste puhul jäetakse hinne panemata.

Kirjandusõpetuses on jätkuvalt oluline koht arutlusülesannetel (nt kirjanduslikud esseed, probleemile keskenduvad arutlused, kirjandusteoste arvustused jms). Kirjalik arutlusülesanne võimaldab kontrollida õppeeesmärkide saavutamist komplekselt, kuna eeldab analüüsimist, põhjendamist, võrdlemist, seostamist, vastandamist, näitlikustamist, järeldamist, hindamist, üldistamist jne. Kirjanduslikul teemal kirjutatud arutlusele võib õpetaja panna kaks hinnet – teose sisulise analüüsimise ning kirjutatud teksti õigekeelsuse eest.

Kirjalike omaloominguliste ülesannete puhul parandab õpetaja küll keelevead, kuid hindamisel arvestatakse valdavalt töö sisu; lisahindega hinnatakse tunnustavalt töö ideelist ja esteetilist aspekti.

Gümnaasiumi teise kursuse „Kirjandus antiigist 19. sajandi lõpuni“ eesmärk on kujundada terviklik kirjandus- ja kultuurilooline teadmiste süsteem ning ajatelg edasisteks kirjandusõpinguteks. Selleks antakse põgus ülevaade maailmakirjanduse kujunemisetappidest, ajastute- ja vooludevahelistest seostest, nimetades perioodide ajapiirid ja tunnused, tähtsamad žanrid, autorid ja teosed. Kursused keskenduvad ainult kõige iseloomulikumale käsitletavas ajajärgus, luues ettekujutuse voolude ja žanrite tekkest ja levikust.

Ainesisus on esitatud ajastut kõige ilmekamalt esindavad autorid, kelle hulgast teeb õpetaja valiku, keda põhjalikumalt tutvustada, arvestades tekstide kättesaadavust, oma eelistusi, aega, õpilaste võimeid ja huve. Kummagi kursuse vältel loetakse tervikuna läbi vähemalt neli ainekavas nimetatud autorite teost nii eesti kui ka maailmakirjandusest.

Ülevaateemade kõrval on tähtis pakkuda õpilasele võimalust otsida tekstidest ajastule või voolule iseloomulikku, et õpikust loetut või õpetaja räägitut kinnistada. Ajastute, voolude ja neid esindavate autorite teostega tutvutakse kursuste jooksul kas terviktekstide või tekstikatkendite kaudu. Õppesisus on esitatud mitmeid arutlustemasid, mille eesmärk on ärgitada diskussiooni kirjanduse olemuse ja ilmingute üle. Kirjandusõpetuses on oluline tõmmata paralleele, võrrelda ja leida erinevusi näiteks selles, mida on inimene väärtustanud ning kuidas on moraalsed tõekspidamised ja esteetiline maitsehoiakud aegade jooksul muutunud. Kõikide arutlusteemade käsitlemine pole kohustuslik.

Maailmakirjanduse arengulooga paralleelselt vaadeldakse kirjanduse kujunemist Eestis, pöörates tähelepanu sellele, millised on eesti ja maailmakirjanduse kokkupuutepunktid, ühis- ja erijooned. Kursuste jooksul kinnistub arusaam, et eesti kirjandus ei ole eraldiseisev nähtus, vaid moodustab koos teiste maade autorite loominguga maailmakirjanduse terviku.

ÕPITULEMUSED

Kursuse lõpus õpilane:

- 1) eristab õppematerjalidele toetudes kirjandusvoole, põhiliike ja -žanre ning analüüsib teoseid liigi- ja žanritunnuste põhjal;
- 2) toob näiteid romaani alaliikide, autorite ning teoste kohta;
- 3) nimetab käsitletud proosa- ja draamateoste teemasid, probleeme ning ideid, analüüsib tegelasi ja nende suhteid, loob seoseid nüüdisajaga ning tsiteerib ja refereerib oma väidete kinnitamiseks teksti;
- 4) nimetab luuleteksti žanri, teema ja põhimotiivid, sõnastab selle mõtte ning analüüsib keele- ja kujundikasutust;
- 5) kasutab tekstianalüüsis vajalikke mõisteid ja kujundeid;
- 6) on läbi lugenud ning analüüsinud neli eesti või maailmakirjanduse proosa- või draamateost.

ÕPPESISU

Ilukirjanduse põhiliigid ja žanri mõiste. Ilukirjanduse põhiliigid. Lüüriliste, eepiliste ja dramaatiliste tekstide olemus. Žanri mõiste. Kirjandusvoolu, -žanri ja -teose stiil.

Eepika. Romaan, novell, jutustus, miniatuur. Valik romaane kirjandusvoolude järgi. Romantiline romaan: Emily Jane Brontë „Vihurimäe“ või Prosper Mérimée „Carmen“ jt. Realistlik romaan: Honoré de Balzac „Isa Goriot“ või Fjodor Dostojevski „Kuritöö ja karistus“ või Anton Hansen Tammsaare „Tõde ja õigus“ jt. Maagilis-realistlik romaan: Gabriel García Márquez „Sada aastat üksildust“ või Toni Morrison „Armas“ jt. Modernistlik romaan: Franz Kafka „Metamorfoos“ või Karl Ristikivi „Hingede öö“ jt. Postmodernistlik romaan: John Fowles „Maag“ või Kurt Vonnegut „Tapamaja, korpus viis“ või Mati Unt „Sügisball“ jt.

Valik romaane alaliikide järgi. Kujunemisromaan: Jack London „Martin Eden“ või August Gailit „Ekke Moor“ jt. Ajalooline romaan: Jaan Kross „Keisri hull“ või Mats Traat „Tants aurukatla ümber“ jt. Psühholoogiline romaan: Virginia Woolf „Tuletorni juurde“ või Eduard Vilde „Mäeküla piimamees“ või Gert Helbemäe „Ohvrilaev“ jt. Armastusromaan: Knut Hamsun „Victoria“ või Mats Traat „Inger“ jt. Novell (Giovanni Boccaccio, Anton Tšehhov, Edgar Allan Poe, William Faulkner, Thomas Mann, Jorge Luis Borges; Jaan Oks, Friedebert Tuglas, Arvo Valton, Ervin Õunapuu jt). Miniatuur (Friedebert Tuglas, Anton Hansen Tammsaare jt). Elulooraamatud näitlejate, kunstnike, sportlaste jt kohta.

Lüürika ja lüroepika. Ballaad, epigramm, haiku, ood, piltluule, poeem, sonett, valm. Vabavärss. Valik autoreid: Francesco Petrarca, William Shakespeare, Marie Under, Henrik Visnapuu, Bernard Kangro, Betti Alver, Heiti Talvik jt. Jaan Kross, Artur Alliksaar, Jaan Kaplinski, Paul-Eerik Rummo, Viivi Luik, Hando Runnel, Juhan Viiding jt.

Draamatika. Tragöödia, komöödia, draama, tragikomöödia. Valik autoreid ja teoseid: William Shakespeare „Hamlet“, Anton Hansen Tammsaare „Juudit“, Molière „Tartuffe“, Andrus Kivirähk „Voldemar“, Johann Wolfgang Goethe „Faust“ (I osa), Henrik Ibsen „Nukumaja“ või „Metspart“ jt.

Valik käsitletavaid mõisteid: ajalooline romaan, ballaad, draama, draamatika, eepika, epigramm, haiku, jutustus, komöödia, kujunemisromaan, lüroepika, lüürika, maagilis-realistlik romaan, miniatuur, modernism, novell, ood, piltluule, poeem, postmodernism, psühholoogiline romaan, realism, romaan, romantism, sonett, tragikomöödia, tragöödia, vabavärss, valm.

Kodulektuur:

- A. Gailit „Toomas Nipernaadi“ või „Ekke Moor“
- A. H. Tammsaare „Tõde ja õigus“ I osa
- G. Helbemäe „Ohvrilaev“
- J.Oksa, F.Tuglase, A.Valtoni, E.A.Poe' ja J.D.Salingeri novell
- Luuletusi eri žanritest ja vormidest
- Katkend näidendist

LÕIMING. KURSUSES JUHINDUTAKSE

- **ainesisesest vertikaalsest lõimingu**st – õppeprotsessi käigus liigutakse õppesisu ja metoodika osas lihtsamalt keerulisemale, üksikult üldisele, korrates ja süvendades olulisimat;
- **ainetevahelisest horisontaalsest lõimingu**st – pakutakse seoseid ja haakumisi teiste õppeainetega, nt kunst (kunstivoolud), ajalugu (teoste ajalooline taust, kultuuriloolised epohhid, kultuuri valdkonnad), inimeseõpetus (karakter, tegelase sotsiaalne ja psühholoogiline kirjeldamine) jne;
- **transdistsiplinaarsest lõimingu**st – aluseks võetakse õppekava läbivad printsiibid, nagu alusväärtused (loetud teoste põhjal arutelud üldinimlike ja ühiskondlike väärtuste üle), üldpädevused (tegevused kultuuri- ja väärtuspädevuse, õpi- ja suhtluspädevuse saavutamiseks) ja läbivad teemad (tegevused õpilase kultuurilise identiteedi ning väärtus- ja kõlbluspõhimõtete kujundamiseks);
- **interdistsiplinaarsest lõimingu**st – juhendatakse ühistest eesmärkidest (kujundatakse õpilase isiksust, tema väärtushoiakuid ja kõlbluspõhimõtteid, arendatakse tema tunde- ja tahtesfääri), valdkonna-pädevustest (õpilane arutleb teemakohaselt, väljendab ennast korrektses keeles, väärtustab loomingut, loeb, analüüsib ja tõlgendab eri liiki tekste), õppeteemadest (kultuur ja looming, autor, teos, lugeja), mõistetest (fiktsioon, narratiiv), meetoditest (vestlus, arutelu, paaris- ja rühmatöö, seminar), õpitulemustest (väärtustab eesti ja maailma kultuuripärandit; analüüsib, tõlgendab ja mõistab loetud tekste).

HINDAMINE

Kirjandusõpetuse puhul tähtsustub vajadus anda õpilase sooritustele kas suulises või kirjalikus vormis sõnaline hinnang. Sõnaline hinnang on kujundava hindamise võtte, mis tähendab konstruktiivset tagasisidet, s.o suunamist ja juhiseid, millest õpilasel on kasu oma järgnevatel sooritustel.

Hinnatakse vaid seda, mis on korralikult selgeks õpetatud ja ära õpitud. Õpilane teab, mida ja kuidas kirjandustunnis hinnatakse (sh materjali maht ja sisu, hindamise vorm ja skaala). Õpetaja teavitab, missuguseid õpitulemusi ja milliste tegevuste kaudu ta hindab, näiteks:

- kirjandusloo ja -mõistete tundmine (konspekterimine, lünktekst, lugemiskontroll, test, faktiküsimused);
- kirjandusteose analüüsimise ja tõlgendamise oskus (suuline ja kirjalik arutelu, paaris- ja rühmatöö ülesanded, analüüsi- ja tõlgendusküsimused);
- õpioskuste rakendamine (funktsionaalse lugemise ja kirjutamise ülesanded, rakenduslikud küsimused);
- loovuse ja fantaasia arendamine (loovülesanded, fantaasia- ja väärtusküsimused);
- õigekirjaliselt, grammatiliselt ja stiililiselt korrektne keelekasutus.

Gümnaasiumi kirjanduskursuste õpetamisel kasutatakse vaheldusrikkaid õppemeetodeid ja -vorme (nt aktiivõpe, interaktiivõpe, disainõpe, probleemõpe, uurimusõpe, projektõpe, reisiõpe). Mis tahes õppemeetodi või -vormi rakendamine tähendab konkreetsete sisuliste tegevuste sooritamist ning õppeülesannete täitmist. Kõikide gümnaasiumi kirjanduskursuste puhul hinnatakse kokkuvõtva hindega järgmisi sooritusi:

- suuline ja kirjalik küsimustele vastamine,
- diskussiooni või väitluse pidamine,
- arutluse või essee või arvustuse kirjutamine,
- ettekande või slaidiesitluse koostamine ja esitlemine,
- luule-, proosa- või draamateksti esitamine,
- referaadi või lühiaurimuse või ettekande koostamine,
- lugemiskontrolli või lünkteksti täitmine,
- analüüsi- ja tõlgendusülesannete lahendamine,
- omaloominguline kirjutamine,
- loovülesande lahendamine ja esitamine,
- kirjandustööde õpimapi koostamine.

Kirjandusteose analüüsi ja tõlgendamise puhul hinnatakse kõrgemalt mõttekäigu originaalsust, uudsust, iseseisvust, üldistavust, seostatust ja põhjendatust. Madalamalt hinnatakse mõttekäigu pealiskaudsust, õpikust loetu või õpetajalt kuuldu ümberjutustamist. Mõttearenduste hindamisel ei arvestata maailmavaatelisi erisusi, vaid arvamuste ja seisukohtade sügavust, argumenteeritust, iseseisvust. Väärtõlgenduste, kergekäeliste ja pealiskaudsete arutluste puhul jäetakse hinne panemata.

Kirjandusõpetuses on jätkuvalt oluline koht arutlusülesannetel (nt kirjanduslikud esseed, probleemile keskenduvad arutlused, kirjandusteoste arvustused jms). Kirjalik arutlusülesanne võimaldab kontrollida õppeeesmärkide saavutamist komplekselt, kuna eeldab analüüsimist, põhjendamist, võrdlemist, seostamist, vastandamist, näitlikustamist, järeldamist, hindamist, üldistamist jne. Kirjanduslikul teemal kirjutatud arutlusele võib õpetaja panna kaks hinnet – teose sisulise analüüsimise ning kirjutatud teksti õigekeelsuse eest.

Kirjalike omaloominguliste ülesannete puhul parandab õpetaja küll keelevead, kuid hindamisel arvestatakse valdavalt töö sisu; lisahindega hinnatakse tunnustavalt töö ideelist ja esteetilist aspekti.

ÕPITULEMUSED

Kursuse lõpus õpilane:

- 1) iseloomustab õppematerjalidele toetudes 20. sajandi kirjanduse tähtsamaid voole ja žanre ning autoreid ja nende teoseid;
- 2) nimetab 20. sajandi eesti kirjanduse tähtsamaid perioode, kirjanduslikke rühmitusi, olulisemaid autoreid ja nende teoseid;
- 3) seostab 20. sajandi eesti kirjandust Euroopa kirjanduse perioodide, voolude ja suundadega,
- 4) on läbi lugenud ja analüüsinud vähemalt neli 20. sajandi proosa-, luule- või draamateost eesti või maailmakirjandusest, tunneb teoste ning nende autorite kohta üldises kultuuri- ja kirjandusloos.

ÕPPESISU

Temaatika. 20. sajandi maailmakirjanduse voolud ja suunad. Modernistlik luule. Aleksandr Blok, Vladimir Majakovski, Thomas Stearns Eliot, Federico García Lorca, Anna Ahmatova jt.

20. sajandi eesti luule. Noor-Eesti, Siuru, Tarapita, Arbujad. Gustav Suits, Ernst Enno, Villem Ridala, Marie Under, Henrik Visnapuu, Betti Alver, Heiti Talvik, Kalju Lepik või Bernard Kangro, Ilmar Laaban, Andres Ehin, Ain Kaalep, Artur Alliksaar, Juhan Viiding, Paul-Eerik Rummo, Jaan Kaplinski, Hando Runnel, Viivi Luik, Doris Kareva, Indrek Hirv jt.

Modernistlik proosa. James Joyce, Franz Kafka, Knut Hamsun, Herman Hesse, Virginia Woolf, William Faulkner, Mihhail Bulgakov, Vladimir Nabokov, Kurt Vonnegut, Jerome David Salinger, Mika Waltari. Maagiline realism, postmodernism. Jorge Luis Borges, Gabriel García Márquez, Milan Kundera, Umberto Eco, Günter Grass jt.

20. sajandi eesti proosa. Friedebert Tuglas, Jaan Oks, Peet Vallak, August Gailit, Anton Hansen Tammsaare, Gert Helbemäe, Ain Kalmus, Bernard Kangro, Albert Kivikas, August Mälk, Karl Ristikivi, Ilmar Talve, Valev Uibopuu, Arved Viirlaid, Helga Nõu, Mats Traat, Jaan Kross, Mati Unt, Arvo Valton, Mihkel Mutt jt.

Modernistlik draama. Maurice Maeterlinck, Luigi Pirandello, Bertolt Brecht, Samuel Beckett, Eugène Ionesco, Tennessee Williams, Edward Albee jt.

20. sajandi eesti draama. Eduard Vilde, August Kitzberg, Oskar Luts, Anton Hansen Tammsaare, Juhan Smuul, Enn Vetemaa, Jaan Kruusvall, Madis Kõiv jt.

Valik arutlusteemasid. Kirjandus kui inimkonna ja tema kultuuri peegelpilt. Murrangulised pöörded ühiskonnas, nende kajastused kirjanduses. Kirjanduse rahvuslik, euroopalik ja individuaalne alge. Teksti ja tegelikkuse suhte muutumine. Elutõde ja kunstitõde. Kirjanduslikud sisu- ja vormiekspereimendid, vastuhakk traditsioonidele. Huvi müstilise, ilusa ja erakordse vastu. Kirjanduse aines: elamused, kogemused, aimused, unenäod. Muistsete müütide ja rahvapärimate kandumine kirjandusse. Nüüdisaegsed müüdid. Folkloorne pärand autoriloomingus. Filosoofia ja kirjanduse läbipõimutus. Vaba ja reeglitaatud kirjandus. Kirjandus ning tsensuur. Loomisprotsessi ja

inimese sisemaailma kujutamine. Kirjandus olemise kehtestajana, maailma muutja ning rikastajana. Kirjandus ja ühiskondlik-poliitilised vastuolud. Inimpsüühika kujutamine, eksistentsi piirloomad. Erandlikud ja tavapärased olukorrad; koomika, traagika, dramatism ning tragikoomika. Inimese suhe loodusega. Naine mehekeskses ühiskonnas. Kirjandus ja vähemused. Mineviku ja nüüdisaja probleemide põimimine. Põlvkondlikud püüdlused ning ideaalid. Rahvuslik identiteet ja globaliseeruv maa ilm. Keele ja stiili ilu. Kirjandus kui mäng. Kirjandus kui provokatsioon. Kirjaniku positsioon ning vastutus ühiskonnas. Kirjaniku ja lugeja vahekorra muutumine. Teksti ja lugeja vahekorra muutumine. Euroopa kirjandus eetiliste ning humanistlike väärtuste ja hoiakute kujundajana. Eesti ja maailma kirjanduse vahelisi paralleele ning võrdlusi jt.

Mõisted: absurdidraama, absurditeater, akmeism, avangardism, eksistentsialism, ekspressionism, futurism, grotesk, imażism, impressionism, kadunud põlvkond, kassetipõlvkond, maagiline realism, modernism, pagulaskirjandus, postmodernism, sümbolism, sürrealism, uusromantism

Kodulektuur:

- K. Ristikivi „Hingede öö“
- J. Kross „Keisri hull“ või V. Luik „Seitsmes rahukevad“
- M. Unt „Sügisball“ (vt ka V. Õunpuu filmi)
- Üks näidend (lavastuse vaatamine)
- Üks eesti autori luulekogu

LÕIMING. KURSUSES JUHINDUTAKSE

- **ainesisesest vertikaalsest lõimingust** – õppeprotsessi käigus liigutakse õppesisu ja metoodika osas lihtsamalt keerulisemale, üksikult üldisele, korrates ja süvendades olulisimat;
- **ainetevahelisest horisontaalsest lõimingust** – pakutakse seoseid ja haakumisi teiste õppeainetega, nt kunst (kunstivoolud, väljenduslaad ja stiil), ajalugu (teoste ajalooline ja olustikuline taust, kultuurilooline areng), ühiskonnaõpetus (põlvkondlikkus, rahvuslik identiteet, ühiskondlikud probleemid, globaliseeruv maailm) jne;
- **transdistsiplinaarsest lõimingust** – aluseks võetakse õppekava läbivad printsiibid, nagu alusväärtused (loetud teoste põhjal arutelud üldnimlike ja ühiskondlike väärtuste üle), üldpädevused (tegevused kultuuri- ja väärtuspädevuse, õpi- ja suhtluspädevuse saavutamiseks) ja läbivad teemad (tegevused õpilase kultuurilise identiteedi ning väärtus- ja kõlbluspõhimõtete kujundamiseks);
- **interdistsiplinaarsest lõimingust** – juhindutakse ühistest eesmärkidest (kujundatakse õpilase isiksust, tema väärtushoiakuid ja kõlbluspõhimõtteid, arendatakse tema tunde- ja tahtesfääri), valdkonna-pädevustest (õpilane arutleb teemakohaselt, väljendab ennast korrektsetes keeles, väärtustab loomingut, loeb, analüüsib ja tõlgendab eri liiki tekste), õppeteemadest (kultuur ja looming, autor, teos, lugeja), mõistetest (sümbolism, modernism, sürrealism, postmodernism jt), meetoditest (vestlus, arutelu, paaris- ja rühmatöö, seminar), õpitulemustest (väärtustab eesti ja maailma kultuuripärandit; analüüsib, tõlgendab ja mõistab loetud tekste).

HINDAMINE

Kirjandusõpetuse puhul tähtsustub vajadus anda õpilase sooritustele kas suulises või kirjalikus vormis sõnaline hinnang. Sõnaline hinnang on kujundava hindamise võte, mis tähendab konstruktiivset tagasisidet, s.o suunamist ja juhiseid, millest õpilasel on kasu oma järgnevas sooritustes.

Hinnatakse vaid seda, mis on korralikult selgeks õpetatud ja ära õpitud. Õpilane teab, mida ja kuidas kirjandustunnis hinnatakse (sh materjali maht ja sisu, hindamise vorm ja skaala). Õpetaja teavitab, missuguseid õpitulemusi ja milliste tegevuste kaudu ta hindab, näiteks:

- kirjandusloo ja -mõistete tundmine (konspekterimine, lünktekst, lugemiskontroll, test, faktiküsimused);
- kirjandusteose analüüsimise ja tõlgendamise oskus (suuline ja kirjalik arutelu, paaris- ja rühmatöö ülesanded, analüüsi- ja tõlgendusküsimused);
- õpioskuste rakendamine (funktsionaalse lugemise ja kirjutamise ülesanded, rakenduslikud küsimused);
- loovuse ja fantaasia arendamine (loovülesanded, fantaasia- ja väärtusküsimused);
- õigekirjaliselt, grammatiliselt ja stiililiselt korrektne keelekasutus.

Gümnaasiumi kirjanduskursuste õpetamisel kasutatakse vaheldusrikkaid õppemeetodeid ja -vorme (nt aktiivõpe, interaktiivõpe, disainõpe, probleemõpe, uurimusõpe, projektõpe, reisiõpe). Mis tahes õppemeetodi või -vormi rakendamine tähendab konkreetsete sisuliste tegevuste sooritamist ning õppeülesannete täitmist. Kõikide gümnaasiumi kirjanduskursuste puhul hinnatakse kokkuvõtva hindegaga järgmisi sooritusi:

- suuline ja kirjalik küsimustele vastamine,
- diskussiooni või väitluse pidamine,
- arutluse või essee või arvustuse kirjutamine,
- ettekande või slaidiesitluse koostamine ja esitlemine,
- luule-, proosa- või draamateksti esitamine,
- referaadi või lühiuurimuse või ettekande koostamine,
- lugemiskontrolli või lünkteksti täitmine,
- analüüsi- ja tõlgendusülesannete lahendamine,
- omaloominguline kirjutamine,
- loovülesande lahendamine ja esitamine,
- kirjandustööde õpimapi koostamine.

Kirjandusteose analüüsi ja tõlgendamise puhul hinnatakse kõrgemalt mõttekäigu originaalsust, uudsust, iseseisvust, üldistavust, seostatust ja põhjendatust. Madalamalt hinnatakse mõttekäigu pealiskaudsust, õpikust loetu või õpetajalt kuuldu ümberjutustamist. Mõttearenduste hindamisel ei arvestata maailmavaatelisi erisusi, vaid arvamuste ja seisukohtade sügavust, argumenteeritust, iseseisvust. Väärtõlgenduste, kergekäeliste ja pealiskaudsete arutluste puhul jäetakse hinne panemata.

Kirjandusõpetuses on jätkuvalt oluline koht arutlusülesannetel (nt kirjanduslikud esseed, probleemile keskenduvad arutlused, kirjandusteoste arvustused jms). Kirjalik arutlusülesanne võimaldab kontrollida õppe-

eesmärkide saavutamist komplekselt, kuna eeldab analüüsimist, põhjendamist, võrdlemist, seostamist, vastandamist, näitlikustamist, järeldamist, hindamist, üldistamist jne. Kirjanduslikul teemal kirjutatud arutlusele võib õpetaja panna kaks hinnet – teose sisulise analüüsimise ning kirjutatud teksti õigekeelsuse eest.

Kirjalike omaloominguliste ülesannete puhul parandab õpetaja küll keelevead, kuid hindamisel arvestatakse valdavalt töö sisu; lisahindega hinnatakse tunnustavalt töö ideelist ja esteetilist aspekti.

KURSUSE SELETUSKIRI

Kursuse „20. sajandi kirjandus” eesmärk on kujundada terviklik kirjandus- ja kultuurilooline teadmiste süsteem ning ajatelg edasisteks kirjandusõpinguteks. Selleks antakse põgus ülevaade eesti ja maailmakirjanduse kujunemisetappidest, ajastute- ja vooludevahelistest seostest, nimetades perioodide ajapiirid ja tunnused, tähtsamad žanrid, teosed ja autorid. Kursus keskendub ainult kõige iseloomulikumale käsitletavas ajajärgus.

Ainesisis on esitatud ajastut kõige ilmekamalt esindavad autorid, kelle hulgast teeb õpetaja valiku, keda põhjalikumalt tutvustada, arvestades tekstide kättesaadavust, oma eelistusi, aega, õpilaste võimeid ja huve. Kursuse vältel loetakse tervikuna läbi vähemalt neli ainekavas nimetatud autori teost nii eesti kui ka maailmakirjandusest.

Ülevaateetemade kõrval on tähtis pakkuda õpilasele võimalust otsida tekstidest ajastule või voolule iseloomulikku, et õpikust loetut või õpetaja räägitut kinnistada. Ajastute, voolude ja neid esindavate autorite teostega tutvutakse kursuse jooksul peamiselt tunnis analüüsivamate tekstikatkendite kaudu. Analüüsi tulemusena juhitakse õpilase tähelepanu teemadele ning probleemidele, mida eri ajastute kirjanikud on pidanud vajalikuks kujutada. Hilisemate kursuste käigus saab õpitule tuginedes luua paralleele, võrrelda ja leida erinevusi näiteks selles, mida on inimene väärtustanud ning kuidas on moraalsed tõekspidamised ja esteetilise maitsehoiakud aegade jooksul muutunud.

Maailmakirjanduse arengulooga paralleelselt vaadeldakse kirjanduse kujunemist Eestis, pöörates tähelepanu sellele, kui lühikese ajaga on eesti kirjandus jõudnud maailmakirjanduse tasemele. Kursuse jooksul kinnistub arusaam, et eesti kirjandus ei ole eraldiseisev nähtus, vaid moodustab koos teiste maade autorite loominguga maailmakirjanduse terviku.

ÕPITULEMUSED

Kursuse lõpus õpilane:

- 1) nimetab tähtsamaid uuema eesti kirjanduse autoreid ja nende teoseid, tunneb nüüdiskirjanduse peamisi arengusuundi;
- 2) oskab analüüsida uuemat kirjandust, kirjeldab sõnavaliku eripära ning stiili seoseid teksti sõnumiga, kujundab oma arvamuse ja loob seoseid varem loetuga;
- 3) seostab loetut tänapäeva eluolu ja nähtustega, iseenda, ühiskondlike ning üldinimlike probleemide ja väärtustega;
- 4) on läbi lugenud ja analüüsinud vähemalt neli luule-, proosa- või draamateost eesti või maailmakirjandusest.

ÕPPESISU

Eesti nüüdisluule. Luule sisulised, vormilised ja keelelised muutused. Priidu Beier, Merca, Liisi Ojamaa, Villu Tamme, Tõnu Trubetsky, Kauksi Ülle, Jan Rahman, Karl Martin Sinijärv, Kivisildnik, Contra, Hasso Krull, Kalju Kruusa, Aare Pilv, Ott Arder, Peep Ilmet, Leelo Tungal, Jaan Tättte, Aapo Ilves, Toomas Liiv, Kalev Keskküla, Asko Künnap, Jürgen Rooste, Kristiina Ehin, Maarja Kangro, Igor Kotjuh, François Serpent (fs), Triin Soomets, Elo Viiding, Tõnu Õnnepalu jt. Luulenäiteid uuemast maailmakirjandusest. Guntars Godiņš, Harvey Lee Hix, Juris Kronbergs, Lassi Nummi, Wisława Szymborska jt.

Eesti nüüdisproosa. 1990. aastate alguse muutused ühiskonnas ja kirjanduselus. Kirjanduse roll tänapäeva ühiskonnas. Viivi Luik, Mati Unt, Peeter Sauter, Jaan Undusk, Tõnu Õnnepalu, Ene Mihkelson, Nikolai Baturin, Andrus Kivirähk, Mihkel Mutt, Kaur Kender, Jüri Ehlvest, Mehis Heinsaar, Ervin Õunapuu, Jan Kaus, Eeva Park, Tarmo Teder, Tiit Aleksejev, Indrek Hargla, Rein Raud, Mari Saat, Matt Barker, Armin Kõomägi, Urmas Vadi, Jaan Kaplinski, Tõnu Õnnepalu. Proosat uuemast maailmakirjandusest. Michael Cunningham, Jostein Gaarder, Nick Hornby, Peter Høeg, Nora Ikstena, Jean-Marie Gustave Le Clézio, Daniel Kehlmann, Hanif Kureishi, Doris Lessing, Cormack McCarthy, Ian McEwan, Toni Morrison, Haruki Murakami, Sofi Oksanen, Orhan Pamuk, Viktor Pelevin, Arundhati Roy, Jeanette Winterson jt.

Eesti nüüdisdraama. Uued teemad ja vaatepunktid näitekirjanduses. Madis Kõiv, Mart Kivastik, Andrus Kivirähk, Jaan Tättte, Loone Ots, Jaan Undusk, Urmas Lennuk, Urmas Vadi. Uuem draama maailmakirjanduses. Harold Pinter, Tom Stoppard jt.

Arutlusteemasid. Kirjanduse mitmekesistumine ja uuenemine. Ideoloogiad, moraal ja esteetika ümberhinnangute keerises. Uuem kirjandus ning klassikaline ilumõiste. Kirjandus ja ühiskonna valupunktid. Nüüdiskirjandus ning ajalugu. Kirjanduse rahvuslik, euroopalik ja individuaalne alge. Kirjanduse rahvuslikkus ja rahvusülesus. Kirjanduse uued väljendusvahendid. Kirjandus kui ühiskondlik või keeleline provokatsioon. Kirjandus ja postmodernism. Kirjandus ja elektrooniline meedia. Kirjandus ja meelelahutus. Kirjandus kui otsing ja mäng. Reaalsuse ning fantastika põimumine, astumine tundmatusse maailma. Inimese ja maailma suhte

kajastusi. Kirjandus kui piiride avardamine. Kirjandus teise kogemuse vahendajana. Euroopa kirjandus eetiliste ja humanistlike väärtuste ning hoiakute kujundajana. Eesti ja maailmakirjanduse vahelisi paralleele ning võrdlusi. Eesti kirjandus maailmas jt.

Mõisted: absurdikirjandus, arvustus, etnofuturism, grotesk, hittkirjandus, intertekstuaalsus, iroonia, kultuskirjandus, küberkirjandus, memuaarid, paroodia, postmodernism, punkluule, vabavärss, veebikirjandus.

Kodune lektüür (õpilane valib kolm proosateost alljärgnevatest):

- Peter Høeg „Preili Smilla lumetaju”
  - Daniel Kehlmann „Maailma mõõtmine”
  - Patrick Süskind „Parfüüm“
  - Toni Morrison „Armas”
  - Haruki Murakami „Norra mets”
  - Sofi Oksanen „Puhastus”
  - Orhan Pamuk „Lumi”
  - Arundhati Roy „Väikeste asjade jumal”
  - Jeanette Winterson „Taak”
-
- Emil Tode „Mandala”
  - Andrus Kivirähk „Mees, kes teadis ussisõnu”
  - Ene Mihkelson „Katkuhaud”
  - Nikolai Baturin „Sõnajalg kivis”
  - Mehis Heinsaar „Artur Sandmani lugu”
  - Urmas Vadi „Kirjad tädi Annale” või „Tagasi Eestisse”
  - Indrek Hargla „French ja Koulu” või „Apteeker Melchiori” romaan
  - Meelis Friedenthal „Kuldne aeg”
-
- Üks eesti autori luulekogu

LÕIMING. KURSUSES JUHINDUTAKSE

- **ainesisesest vertikaalsest lõimingust** – õppeprotsessi käigus liigutakse õppesisu ja metoodika osas lihtsamalt keerulisemale, üksikult üldisele, korrates ja süvendades olulisimat;
- **ainetevahelisest horisontaalsest lõimingust** – pakutakse seoseid ja haakumisi teiste õppeainetega, nt kunst (tänapäeva kunstivoolud ja väljendusvahendid, postmodernism, paroodia), ajalugu (nüüdisteoste ajalooline ja kultuurilooline taust), ühiskonnaõpetus (ühiskondlikud ideoloogiad ja moraal, globaliseeruv maailm, elektrooniline meedia, infotehnoloogia), jne;

- **transdistsiplinaarsest lõimingust** – aluseks võetakse õppekava läbivad printsiibid, nagu alusväärtused (loetud teoste põhjal arutelud üldinimlike, ühiskondlike ja kultuuriliste väärtuste üle), üldpädevused (tegevused kultuuri- ja väärtuspädevuse, õpi- ja suhtluspädevuse saavutamiseks) ja läbivad teemad (tegevused õpilase kultuurilise identiteedi ning eetiliste ja humanistlike väärtuste kujundamiseks);
- **interdistsiplinaarsest lõimingust** – juhendatakse ühistest eesmärkidest (kujundatakse õpilase isiksust, tema väärtushoiakuid ja kõlbluspõhimõtteid, arendatakse tema tunde- ja tahtesfääri), valdkonna-pädevustest (õpilane arutleb teemakohaselt, väljendab ennast korrektses keeles, väärtustab loomingut, loeb, analüüsib ja tõlgendab eri liiki tekste), õppeteemadest (kultuur ja looming tänapäeval), mõistetest (postmodernism jt), meetoditest (vestlus, arutelu, paaris- ja rühmatöö, seminar, interaktiivsed õpiülesanded), õpitulemustest (väärtustab eesti ja maailma kultuuripärandit; analüüsib, tõlgendab ja mõistab loetud tekste).

HINDAMINE

Kirjandusõpetuse puhul tähtsustub vajadus anda õpilase sooritustele kas suulises või kirjalikus vormis sõnaline hinnang. Sõnaline hinnang on kujundava hindamise võte, mis tähendab konstruktiivset tagasisidet, s.o suunamist ja juhiseid, millest õpilasel on kasu oma järgnevatel sooritustel.

Hinnatakse vaid seda, mis on korralikult selgeks õpetatud ja ära õpitud. Õpilane teab, mida ja kuidas kirjandustunnis hinnatakse (sh materjali maht ja sisu, hindamise vorm ja skaala). Õpetaja teavitab, missuguseid õpitulemusi ja milliste tegevuste kaudu ta hindab, näiteks:

- kirjandusloo ja -mõistete tundmine (konspekterimine, lünktekst, lugemiskontroll, test, faktiküsimused);
- kirjandusteose analüüsimise ja tõlgendamise oskus (suuline ja kirjalik arutelu, paaris- ja rühmatöö ülesanded, analüüsi- ja tõlgendusküsimused);
- õpioskuste rakendamine (funktsionaalse lugemise ja kirjutamise ülesanded, rakenduslikud küsimused);
- loovuse ja fantaasia arendamine (loovülesanded, fantaasia- ja väärtusküsimused);
- õigekirjaliselt, grammatiliselt ja stiililiselt korrektne keelekasutus.

Gümnaasiumi kirjanduskursuste õpetamisel kasutatakse vaheldusrikkaid õppemeetodeid ja -vorme (nt aktiivõpe, interaktiivõpe, disainõpe, probleemõpe, uurimusõpe, projektõpe, reisiõpe). Mis tahes õppemeetodi või -vormi rakendamine tähendab konkreetsete sisuliste tegevuste sooritamist ning õppeülesannete täitmist.

Kõikide gümnaasiumi kirjanduskursuste puhul hinnatakse kokkuvõtva hindega järgmisi sooritusi:

- suuline ja kirjalik küsimustele vastamine,
- diskussiooni või väitluse pidamine,
- arutluse või essee või arvustuse kirjutamine,
- ettekande või slaidiesitluse koostamine ja esitlemine,
- luule-, proosa- või draamateksti esitamine,
- referaadi või lühiaurimuse või ettekande koostamine,
- lugemiskontrolli või lünkteksti täitmine,

- analüüsi- ja tõlgendusülesannete lahendamine,
- omaloominguline kirjutamine,
- loovülesande lahendamine ja esitamine,
- kirjandustööde õpimapi koostamine.

Kirjandusteose analüüsi ja tõlgendamise puhul hinnatakse kõrgemalt mõttekäigu originaalsust, uudsust, iseseisvust, üldistavust, seostatust ja põhjendatust. Madalamalt hinnatakse mõttekäigu pealiskaudsust, õpikust loetu või õpetajalt kuuldu ümberjutustamist. Mõttearenduste hindamisel ei arvestata maailmavaatelisi erisusi, vaid arvamuste ja seisukohtade sügavust, argumenteeritust, iseseisvust. Väärtõlgenduste, kergekäeliste ja pealiskaudsete arutluste puhul jäetakse hinne panemata.

Kirjandusõpetuses on jätkuvalt oluline koht arutlusülesannetel (nt kirjanduslikud esseed, probleemile keskenduvad arutlused, kirjandusteoste arvustused jms). Kirjalik arutlusülesanne võimaldab kontrollida õppeeesmärkide saavutamist komplekselt, kuna eeldab analüüsimist, põhjendamist, võrdlemist, seostamist, vastandamist, näitlikustamist, järeldamist, hindamist, üldistamist jne. Kirjanduslikul teemal kirjutatud arutlusele võib õpetaja panna kaks hinnet – teose sisulise analüüsimise ning kirjutatud teksti õigekeelsuse eest.

Kirjalike omaloominguliste ülesannete puhul parandab õpetaja küll keelevead, kuid hindamisel arvestatakse valdavalt töö sisu; lisahindega hinnatakse tunnustavalt töö ideelist ja esteetilist aspekti.

KURSUSE SELETUSKIRI

Kursuse „Uuem kirjandus“ põhieesmärk on anda ülevaade peamiselt tänapäeva eesti kirjandusest, kirjandussituatsioonist, tähtsamatest teostest ning kirjaniku rollist iseseisvuse taastanud Eesti ühiskonnas. Selle kõrval käsitletakse ühtlasi mõningaid nüüdisaegse maailmakirjanduse näiteid. Kursus pakub õpilastele hea võimaluse analüüsida, tõlgendada ja võrrelda teoseid, mis on ilmunud lähiminevikus või nüüdisajal. Kirjandus on ühiskondlike muutuste tundlik peegeldaja, seega aitab kursus juhtida õpilaste tähelepanu tänapäeva teemadele ja probleemidele, ärgitades neid kaasa mõtlema, ajastuseoseid looma ja oma hoiakut kujundama.

Ainekavas esitatud autorite loend peegeldab uuema eesti ja maailmakirjanduse paremiku, mitmekesisust ja stiilirikkust, aga ka vasturääkivust, poleemilisust ning kirjanduse kunstilise taseme ebaühtlust. Kursuse eesmärk ei ole nüüdisaegse kirjanduse kaanoni kehtestamine, vaid uusima kirjanduse tutvustamine ja aktiivse arutluskeskkonna loomine. Kursuse eripäraks on selle sisu pidev uuenemine, mida ainekava ei saa igal aastal fikseerida. Soovitavalt võiks kursuse mahust ühe osa planeerida kõige uuematele teostele, mis on ilmunud viimase paari aasta jooksul.

Õppesisus nimetatud autorid ja teosed on õpetaja jaoks eelkõige pidepunktid, millele arutlusteemades toetuda. Põhjalikumaks analüüsiks valib õpetaja vähemalt viis teost: kolm tänapäeva kirjanduse n-ö tähtteost, ühe luuletuskogu ja ühe värskelt ilmunud uudisteose. Kohustuslikuks lugemiseks mõeldud uudisteose võib valida nii õpetaja ettepanekul kui ka õpilase enda huvidest lähtudes.

Teoseid tõlgendades on tähtis tekitada lugejakeskne diskussioon eetilistel ja esteetilistel teemadel, välistada üheseid hinnanguid ning näidata uue aja kirjanduse õnnestumisi ning vaieldavusi. Probleemipõhine ja isiklikku

argumenteerimist õhutatav arutelu, mis käsitleb teoste kunstilisi ja moraalseid väärtusi, on siingi eelistatav.

Kursuse jooksul on soovitatav kohtuda mõne eesti kirjanikuga ning vaadata teatris mõnd uut lavastust.

EESMÄRGID

Kursusega taotletakse, et õpilane:

- 1) käsitleks kirjandusteoseid konkreetsemas ühiskondlikus, sealhulgas poliitilises ja mõttevoolulises kontekstis;
- 2) arutleks kirjanduskaanoni ja bestsellerite problemaatika üle;
- 3) oskaks käsitleda suurele lugejaskonnale ahvatlevaid teoseid (menu- ja hittkirjandust). 35

ÕPITULEMUSED

Kursuse lõpus õpilane:

- 1) selgitab kirjanduse ja ühiskonna omavahelisi suhteid, nimetades kirjandusteose sünni ja vastuvõttu mõjutavaid tegureid;
- 2) määrab vähemalt kahe kursuses käsitletud autori ja nende teoste koha ajastus, rühmituses või rahvuskirjanduses;
- 3) toob loetud teksti(katkendi)le tuginedes näiteid ühiskonnaolude ja inimese kujutamise kohta, arutleb selle teema ja probleemide ning eetiliste ja esteetiliste väärtuste üle;
- 4) analüüsib kirjandusteost ühest 20. sajandi mõttevoolust lähtudes ning leiab tekstist vastava vaatepunkti kajastusi nii teemade, probleemide kui ka ideede tasandil;
- 5) on lugenud kirjandus- ja kultuuriloolist esseistikat, kirjutab ilukirjandusteose põhjal essee;
- 6) on läbi lugenud vähemalt kolm terviklikku proosa- või draamateost ja ühe autori luulekogu ning analüüsinud neid.

ÕPPESISU

Kirjandus ja ühiskond. Kirjanduse ja ühiskonna omavahelised suhted. Kirjandus kui ühiskonna kajastaja ning peegeldaja. Kirjandusteksti eripära kui ühiskondlike olude peegeldus. Kirjanduse sidumine autori elulooga, selle asetamine ühiskondlik-poliitilistesse raamidesse. Kirjandusteose sünni mõjutavad tegurid. Kirjandusteos kui autori individuaalsuse ja maailmavaate, koolkondliku või rühmitusliku kuuluvuse väljendaja. Kirjandusteose koht ajastus, rühmituses, traditsioonis ja rahvuskirjanduses. Lugeja maitse ning valikud. Kirjanduskaanon. Menu- ja hittkirjandus.

Kirjandus ja poliitika. Poliitika kirjanduse iseloomu ja teemade määrajana. Kirjandus ideoloogia levitamise teenistuses. Sotsialismiajastu kirjandus, nn sotsialistlik realism. Isikukultuslik kirjandus. Autori positsioon ühiskonnas: võimule vastandujad, võimu toetajad, vaikijad. Keelatud autorid: pagulaskirjanikud (Bernard Kangro, Kalju Lepik jt); tõrjutud autorid (Betti Alver, Uku Masing, Artur Alliksaar jt), dissidendid (Aleksandr Solženitsõn, Johnny B. jt). Ideoloogiline tsensuur: keelatud raamatud ja käsikirjad (Albert Kivikas „Nimed marmortahvlil“, Paul-Eerik Rummo „Saatja aadress“ jt). Keelatud teemad: rahvuslus (Hando Runneli luule jt), okupatsioon ja küüditamine (Valev Uibopuu „Keegi ei kuule meid“, Jaan Kruusvall „Pilvede värvid“ jt),

metsavendlus (Ene Mihkelson „Katkuhaud“ jt), religioon (Ain Kalmus „Juudas“, Uku Masingu luule jt) jne. Kirjandusteoste varjatud sõnumid. Poliitilise situatsiooni kujutamine ja selle mõju inimesele (Joseph Brodsky luule; Mihhail Bulgakov „Meister ja Margarita“ või Günter Grass „Plektrum“ või Imre Kertész „Saatusetus“ või Milan Kundera „Olemise talumatu kergus“ või Boris Pasternak „Doktor Živago“ või Viktor Pelevin „Omon Ra“ või David Michell „Pilveatlas“ või Bernhard Schlink „Ettelugeja“ jt). Kadunud põlvkond, sõjaromaan (Francis Scott Fitzgerald või Ernest Hemingway või Erich Maria Remarque või Arved Viirlaid „Ristideta hauad“). Düstopia (Aldous Huxley „Hea uus ilm“ või George Orwell „1984“ jt). Baltisaksa kultuuri ja kirjanduse kajastusi (Edzard Schaper „Maailma lõpp Hiiumaal“ või Camilla von Stackelberg „Tuulde lennanud lehed“).

Kirjandus ja mõttevoolud. (Süva)psühholoogiline kujutamislaid kirjanduses (Margaret Atwood või William Faulkner jt). Eksistentsialismifilosoofia kirjanduses (Albert Camus või Jean-Paul Sartre). Idamaiste usundite vastukajad läänemaises kirjanduses: zen-budismi ja taoismi mõjud (Hermann Hesse „Siddhartha“ või Jerome David Salinger „Franny ja Zooey“ või Jaan Kaplinski luule jt). Naisvaatepunkt kirjanduses (Elfriede Jelinek või Doris Lessing jt). Postkolonialistlik vaatepunkt kirjanduses (Hanif Kureishi või Arundhati Roy või Salman Rushdie jt). New age'i eluviisi kajastusi ilukirjanduses (Carlos Castañeda „Teekond Ixtlani“ jt).

Esseistika ja arvustus. Essee olemus. Kirjandus- ja kultuurilooline essee. Teema ja kirjutamisviisi valik. Esseemeistrid (Umberto Eco, Stefan Zweig, Jaan Kaplinski, Viivi Luik, Lennart Meri, Hando Runnel jt). Raamatusarjad: „Eesti mõttelugu“, „Avatud Eesti raamat“ jt. Esseekogumikud: „Eesti mütoloogiad“, „Uued mütoloogiad“ jt. Kirjanduse uurimise võimalused ja probleemid. Kirjandusteaduse ja -kriitika mõiste ning uurimisobjekt. Kirjandusteose arvustus. Teose sisu- ning keele- ja stiilikeskne arvustus. 36

Mõisted: düstopia, eksistentsialism, essee, kirjanduskriitika, kirjandusteadus, menukirjandus, naisvaatepunkt, new age, postkolonialism, psühhoanalüüs, sotsialistlik realism, sõjaromaan, zenbudism, taoism, tsensuur, utoopia.

Terviklikult käsitletavad teosed. Õpilane loeb vähemalt kolm pikemat proosa- või draamateost ning ühe luuletuskogu kursuse õppesisus nimetatud autoritelt.

Kodune lektüür (valida kolm proosateost):

- M. Bulgakov „Meister ja Margarita“
- H. Hesse „Siddhartha“
- Camus „Katk“
- G.Orwell „1984“
- Üks luulekogu ainekavas nimetatud autorilt

LÕIMING

Kursuses juhendutakse

- **ainesisesest vertikaalsest lõimingust** – õppeprotsessi käigus liigutakse õppesisu ja metoodika osas lihtsamalt keerulisemale, üksikult üldisele, korrates ja süvendades olulisimat, õppesisule lähenetakse kontsentriselt, st keskendutakse olulistele teemadele ja tekstidele;
- **ainetevahelisest horisontaalsest lõimingust** – pakutakse seoseid ja haakumisi teiste õppeainetega, nt ajalugu (nüüdisteoste ajalooline ja kultuurilooline taust), ühiskonnaõpetus (ühiskondlikud ideoloogiad ja moraal, globaliseeruv maailm, elektrooniline meedia, infotehnoloogia), jne;
- **transdistsiplinaarsest lõimingust** – aluseks võetakse õppekava läbivad printsiibid, nagu alusväärtused (loetud teoste põhjal arutelud üldinimlike, ühiskondlike ja kultuuriliste väärtuste üle), üldpädevused (tegevused kultuuri- ja väärtuspädevuse, õpi- ja suhtluspädevuse saavutamiseks) ja läbivad teemad (tegevused õpilase kultuurilise identiteedi ning eetiliste ja humanistlike väärtuste kujundamiseks);
- **interdistsiplinaarsest lõimingust** – juhendatakse ühistest eesmärkidest (kujundatakse õpilase isiksust, tema väärtushoiakuid ja kõlbluspõhimõtteid, arendatakse tema tunde- ja tahtesfääri), valdkonna-pädevustest (õpilane arutleb teemakohaselt, väljendab ennast korrektses keeles, väärtustab loomingut, loeb, analüüsib ja tõlgendab eri liiki tekste), õppeteemadest (kultuur ja looming tänapäeval), mõistetest (postmodernism jt), meetoditest (vestlus, arutelu, paaris- ja rühmatöö, seminar, interaktiivsed õppeülesanded), õpitulemustest (väärtustab eesti ja maailma kultuuripärandit; analüüsib, tõlgendab ja mõistab loetud tekste).

HINDAMINE

Kirjandusõpetuse puhul tähtsustub vajadus anda õpilase sooritustele kas suulises või kirjalikus vormis sõnaline hinnang. Sõnaline hinnang on kujundava hindamise võtte, mis tähendab konstruktiivset tagasisidet, s.o suunamist ja juhiseid, millest õpilasel on kasu oma järgnevatel sooritustel.

Hinnatakse vaid seda, mis on korralikult selgeks õpetatud ja ära õpitud. Õpilane teab, mida ja kuidas kirjandustunnis hinnatakse (sh materjali maht ja sisu, hindamise vorm ja skaala). Õpetaja teavitab, missuguseid õpitulemusi ja milliste tegevuste kaudu ta hindab, näiteks:

- kirjandusloo ja -mõistete tundmine (konspekterimine, lünktekst, lugemiskontroll, test, faktiküsimused);
- kirjandusteose analüüsimise ja tõlgendamise oskus (suuline ja kirjalik arutelu, paaris- ja rühmatöö ülesanded, analüüsi- ja tõlgendusküsimused);
- õpioskuste rakendamine (funktsionaalse lugemise ja kirjutamise ülesanded, rakenduslikud küsimused);
- loovuse ja fantaasia arendamine (loovülesanded, fantaasia- ja väärtusküsimused);
- õigekirjaliselt, grammatiliselt ja stiiliselt korrektne keelekasutus.

Gümnaasiumi kirjanduskursuste õpetamisel kasutatakse vaheldusrikkaid õppemeetodeid ja -vorme (nt aktiivõpe, interaktiivõpe, disainõpe, probleemõpe, uurimusõpe, projektõpe, reisiõpe). Mis tahes õppemeetodi või -vormi rakendamine tähendab konkreetsete sisuliste tegevuste sooritamist ning õppeülesannete täitmist. Kõikide gümnaasiumi kirjanduskursuste puhul hinnatakse kokkuvõtva hindegaga järgmisi sooritusi:

- suuline ja kirjalik küsimustele vastamine,

- diskussiooni või väitluse pidamine,
- arutluse või essee või arvustuse kirjutamine,
- ettekande või slaidiesitluse koostamine ja esitlemine,
- luule-, proosa- või draamateksti esitamine,
- referaadi või lühiuurimuse või ettekande koostamine,
- lugemiskontrolli või lünkteksti täitmine,
- analüüsi- ja tõlgendusülesannete lahendamine,
- omaloominguline kirjutamine,
- loovülesande lahendamine ja esitamine,
- kirjandustööde õpimapi koostamine.

Kirjandusteose analüüsi ja tõlgendamise puhul hinnatakse kõrgemalt mõttekäigu originaalsust, uudsust, iseseisvust, üldistavust, seostatust ja põhjendatust. Madalamalt hinnatakse mõttekäigu pealiskaudsust, õpikust loetu või õpetajalt kuuldu ümberjutustamist. Mõttearenduste hindamisel ei arvestata maailmavaatelisi erisusi, vaid arvamuste ja seisukohtade sügavust, argumenteeritust, iseseisvust. Väärtõlgenduste, kergekäeliste ja pealiskaudsete arutluste puhul jäetakse hinne panemata.

Kirjandusõpetuses on jätkuvalt oluline koht arutlusülesannetel (nt kirjanduslikud esseed, probleemile keskenduvad arutlused, kirjandusteoste arvustused jms). Kirjalik arutlusülesanne võimaldab kontrollida õppeeesmärkide saavutamist komplekselt, kuna eeldab analüüsimist, põhjendamist, võrdlemist, seostamist, vastandamist, näitlikustamist, järeldamist, hindamist, üldistamist jne. Kirjanduslikul teemal kirjutatud arutlusele võib õpetaja panna kaks hinnet – teose sisulise analüüsimise ning kirjutatud teksti õigekeelsuse eest.

Kirjalike omaloominguliste ülesannete puhul parandab õpetaja küll keelevead, kuid hindamisel arvestatakse valdavalt töö sisu; lisahindega hinnatakse tunnustavalt töö ideelist ja esteetilist aspekti.

KURSUSE LÜHIKIRJELDUS

Sõnakunsti võimalustest avarama ülevaate saamiseks tutvustatakse mõningaid 20. sajandi mõttevoole, millel on oluline roll kirjandusruumi kujundamisel ja mis on mõjutanud nii kirjandusteoste sisu, väljendust kui ka vastuvõttu. Sissevaade võimaldab esitada valitud tekstide näitanalüüse, samuti mõnest mõttevoolust ajendatud tõlgendusvõimaluse lihtsamat rakendamist. Ilukirjandustekstide kõrval tuleb kursuse jooksul lugeda ka õppeteemadega seostuvat esseistikat ning teha võimaluse korral kirjanduslikku uurimistööd.

Valikkursuse eesmärk on asetada kirjandusteosed konkreetsemasse ühiskondlik-kultuurilisse, sealhulgas poliitilisse ja mõttevoolulisse konteksti: keskmes on kõik see, mis kirjandust ümbritseb ning inspireerib. Kirjandust vaadeldakse ühiskonnaolude taustal, kus tähtsat rolli mängivad ajastu olulisemad ideed ja suundumused, mis tingivad kirjanduse temaatika ning vormi. Kursus võimaldab arutleda kirjanduskaanoni ja bestsellerite problemaatika üle ning käsitleda suurele lugejaskonnale ahvatlevaid teoseid (menu- ja hittkirjandust).

Et avardada pilti sõnakunsti võimalustest, tutvustab kursus mõningaid 20. sajandi mõttevoole, millel on oluline roll kirjandusruumi kujundamisel ja mis on mõjutanud nii kirjandusteoste sisu, väljendust kui ka vastuvõttu. Sissevaade võimaldab esitada valitud tekstide näitanalüüse, samuti mõnest mõttevoolust ajendatud tõlgendusvõimaluse lihtsamat rakendamist. Ilukirjandustekstide kõrval tuleb kursuse jooksul lugeda ka õppeteemadega seostuvat esseistikat ja kirjanduskriitikat, kirjutada kirjandusteose arvustus ning teha võimaluse korral kirjanduslikku uurimistööd.

Kasutatakse aktiivõppe meetodeid (sh probleem- ja uurimusõpet) ja mitmekesiseid õppevõtteid, nagu vestlus, diskussioon, ajurünnak; seminar, paaris- ja rühmatöö; tabelite, skeemide, ideekaartide, arvamustelgede jms koostamine; küsimuste koostamine, neile vastamine; kirjanduslikud mängud, sotsiodraama, intervjuu; essee, arvustuse või lühiuurimuse kirjutamine; õppekäik jne.